

LIETUVAS SŪTNIECĪBA LATVIJĀ UN LATVIJAS LIETUVIEŠU KOPIENA 1926.–1940. GADĀ*

Dangirs Mačulis

Dr. hist., Lietuvas Vēstures institūta 20. gadsimta vēstures nodaļas pētnieks.
Zinātniskās intereses: Lietuvas 20. gadsimta vēsture, Lietuvas kultūras vēsture 20. gadsimtā, kolektīvā atmiņa.

Lietuvas varas iestāžu rūpes par ārvalstīs esošām lietuviešu kopienām jūtami palielinājās pēc tam, kad pēc 1926. gada 17. decembra valsts apvērsuma izveidojās un vēlāk nostiprinājās Antana Smetonas politiskais režīms. Visā starpkaru periodā Latvijā dzīvojošo lietuviešu skaits svārstījās 25 tūkstošu robežās. Lietuvas sūtniecība Latvijā kā vienu no saviem svarīgākajiem uzdevumiem formulēja tautiešu etniskās identitātes aizstāvību – tās bija galvenās Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpes. Šī raksta mērķis ir atklāt, kāda bija Lietuvas sūtniecības loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Uzmanība koncentrēta uz laika posmu no 20. gs. 20. gadu beigām līdz 40. gadu sākumam, kad Lietuvas varas iestādes pievērsās lietuviešu diasporai.

Atslēgas vārdi: Latvijas un Lietuvas attiecības, lietuviešu minoritāte Latvijā.

Lietuvas valdība par lietuviešu kopienām ārzemēs, arī Latvijā, iespēju robežās rūpējās no tā laika, kad pārņēma savās rokās valsts stūri. Taču Lietuvas varas iestāžu rūpes par ārvalstīs esošām lietuviešu kopienām jūtami palielinājās pēc tam, kad pēc 1926. gada 17. decembra valsts apvērsuma izveidojās Antana Smetonas (*Antanas Smetona*) politiskais režīms. Jaunā vara vadījās pēc nacionālisma ideoloģijas, bet tās piemērošanu valsts iekšpolitikā un ārpolitikā varam identificēt kā Rodžera

---

* Pētījums veikts Lietuvas Zinātnes padomes grantā (Nr. LIP-097/2016) ietvaros.

Brubeikera (*Rogers Brubaker*) definēto valsts “nacionalizējošo nacionālismu”, kurš 20. gs. starpkaru posmā spilgti izpaudās visā Austrumeiropā.¹ Lietuviskais “nacionalizējošais nacionālisms” samērā maz atšķīrās no citiem līdzīga tipa nacionālismiem: lietuviešu tauta tika uzskatīta par vienīgo likumīgo valsts saimnieci, bet pati valsts pirmām kārtām – par paredzētu lietuviešu tautas ģēnija popularizēšanai. Vara, kas atzina nacionālisma ideālu, sludināja, ka tās pienākums ir ar “ārējās vēsturiskās dzimtenes” tiesībām vērot apstākļus, kādos ārpus valsts robežām dzīvo tās etnolingvistiskie pilsoņi, atbalstīt viņu darbību un aizstāvēt intereses. Īsi sakot, rūpes par valsts pilsoņiem pavisam malā, tā vietā stājās rūpes par etnolingvistiskajiem tautiešiem. “Ārējās vēsturiskās dzimtenes” tiesības tika uzticēts aizstāvēt Lietuvas diplomātiskajam dienestam, kurš ar savu sūtniecību un konsulātu starpniecību rūpējās par lietuviešu kopienām ārvalstīs.

Kā jau tika minēts, Lietuvas vara par lietuviešu kopienām rūpējās no paša neatkarīgas valsts izveidošanas brīža, taču pēc 1926. gada, kad politiskais režīms par oficiālo kursu izvēlējās to, kas tiek saukts par “nacionalizējošo nacionālismu”, lietuviešu kopienām ārzemēs veltītā uzmanība manāmi pieauga – emigrantus it kā atrada no jauna. Tas savukārt autoru mudināja izpētīt, ko šī pievēršanās lietuviešu diasporas problēmām nozīmēja Latvijā dzīvojošiem lietuviešiem. Jāuzsver, ka šis jautājums historiogrāfijā līdz šim nav pētīts. Lietuviešu diasporas Latvijā historiogrāfija nav liela, taču jāmin Aldonas Gaigalaites (*Aldona Gaigalaitė*) pārskata rakstura raksts “Latvijas lietuviešu organizācijas un to atbalstīšana 1919.–1940. gadā”,² kurā ne tikai analizēts Lietuvas valsts atbalsts lietuviešu kopienai, bet vienlaikus arī sniegts šīs diasporas sociālais un kultūras portrets, raksturotas spilgtākās lietuviešu kopienas personības. Līdz šim detalizētāko pētījumu par Latvijas lietuviešu kopienu ir uzrakstījis latviešu vēsturnieks Ēriks Jēkabsons.³ Pētnieks ir sniedzis kopienas

demogrāfisko, sociālo un kultūras portretu, aplūkojis lietuviešu skolu un organizāciju darbību, lietuviešu piedalīšanos Latvijas valsts politiskajā un kultūras dzīvē. Taču minētajos darbos tikai epizodiski skarta Lietuvas sūtniecības Latvijā (vienlaikus arī Lietuvas valsts) loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Šī raksta mērķis – mēģināt aizpildīt šo nezināmo lappusi un atklāt, kāda bija Lietuvas sūtniecības loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Uzmanība galvenokārt tiks pievērsta laika posmam no 20. gs. 20. gadu beigām līdz 40. gadu sākumam, kad Lietuvas varas iestādes pievērsās lietuviešu diasporai.

* * *

Lietuvas sūtniecība Rīgā darbojās kopš 1919. gada, pirmais pārstāvis bija Jons Šļūps (*Jonas Šliūpas*), no 1920. gada sūtnis bija Dovs Zauņus (*Dovas Zaunius*), no 1923. gada – Jons Aukštolis (*Jonas Aukštuolis*), no 1927. gada – Kazis Bizausks (*Kazys Bizauskas*), no 1928. gada – Bronūs Dailide (*Bronius Dailidė*), no 1933. gada – Jozs Urbšis (*Juozas Urbšys*), no 1934. gada – Vītauts Vileišis (*Vytautas Vileišis*), no 1937. gada – Jurģis Savickis (*Jurgis Savickis*), 1939. gadā – Kazis Bizausks un 1939.–1940. gadā – Prans Dailide (*Pranas Dailidė*). Sūtniecībai bija pakļautas Lietuvas konsulārās pārstāvniecības, no 1919. gada rudens darbojās konsulāts Liepājā, vēlāk tika izveidoti konsulāti Rīgā un Daugavpilī, un šīs pārstāvniecības strādāja līdz 1940. gadam, neilgu laiku – 1921.–1924. gadā strādāja konsulāts Bauskā. Jāatzīmē, ka Lietuvas konsulāro pārstāvju darbība neaprobežojās ar konsulārajām funkcijām, viņiem bija ievērojama loma arī vietējo lietuviešu kopienu dzīvē – konsuli ne vien vērīgi sekoja stāvoklim kopienā un ziņoja par to sūtniecībai, bet arī tiešā veidā risināja daudzas lietuviešu kopienas problēmas.

Pēc Latvijas Republikā 1920. gadā veiktās tautas skaitīšanas datiem, Latvijā dzīvoja 25 538 lietuvieši. Kā apgalvo

Ē. Jēkabsons, 1935. gadā oficiālās Latvijas statistikas sniegtais lietuviešu skaita samazinājums līdz 22 843 liecināja nevis par reālu lietuviešu skaita samazināšanos, bet gan par Latvijas varas centieniem parādīt mazāku lietuviešu tautības iedzīvotāju skaitu Ilūkstes apriņķī. Domājams, ka visā starpkaru periodā Latvijā dzīvojošo lietuviešu skaits svārstījās to pašu 25 tūkstošu robežās.⁴

1928. gadā lietuviešu nedēļas laikraksts “Rygos balsas” [Rīgas Balss], analītiski lūkodamies uz Latvijā dzīvojošiem lietuviešiem, iedalīja viņus divās grupās: pilsētās dzīvojoši lietuviešu emigranti, kuriem Latvijā nav sakņu, jo viņi, viņu vecāki vai vecvecāki šeit ieceļoja no Lietuvas, un lietuvieši, kuri kopš seniem laikiem dzīvo “savu tēvu un sentēvu zemē” Lietuvas pierobežā.⁵ Šajās divās grupās samērā līdzīgi sadalījās Latvijā dzīvojošo lietuviešu kopiena. Kopš seniem laikiem Latvijā dzīvojošie lietuvieši koncentrējās Zemgales reģionā, savukārt “emigranti” bija koncentrējušies Rīgā un Liepājā. Starpkaru Latvijā lielākā lietuviešu koncentrācija bija trijās vietās – Rīgā, Liepājā un Lietuvas pierobežas Zemgales reģionā – tiesa gan, pēdējie nebija tik teritoriāli lokalizēti kā viņu tautieši, kuri dzīvoja lielajās pilsētās. Šo triju lielāko lietuviešu koncentrācijas vietu situācija savstarpēji atšķīrās tā, kā atšķīrās dažādu Latvijas pilsētu un reģionu stāvoklis – specifiskās reģiona problēmas neizbēgami skāra tajos dzīvojošo lietuviešu kopienu. Latvijā dzīvojošo lietuviešu kultūras centrs kopš seniem laikiem bija Rīga. Tur vienkopus bija koncentrējusies vislielākā lietuviešu kolonija, pulcējās lielākā daļa lietuviešu inteliģences, darbojās ietekmīgākās lietuviešu biedrības, strādāja lietuviešu nedēļas laikraksta redakcija un darbojās lietuviešu ģimnāzija. Visbeidzot – tur bija arī Lietuvas sūtniecība, kuras uzmanības tautiešiem netrūka.

Neraugoties uz reģionu specifiku, kas savdabīgi skāra lietuviešu koloniju pastāvēšanu vienā vai otrā Latvijas reģionā, Lie-

tuvas diplomāti 20. gs. 20. gados vienbalsīgi norādīja uz galveno, visai lietuviešu diasporai Latvijā kopīgo problēmu – pastāvošajiem asimilēšanās (pārtautošanās) draudiem, kurus Lietuvas konsuls Rīgā 1928. gadā nosauca par “aktuālāko dienas jautājumu”.⁶ Viņam pat likās, ka neviena cita Latvijas mazākumtautība neparādīja “tādu noslieci izzust par labu latviešiem kā lietuvieši”. Viņš pievērsa uzmanību, ka šī problēma skar gan kopš seniem laikiem Latvijā dzīvojošus lietuviešus, gan sezonas darbiem Latvijā no Lietuvas ieradušos strādniekus.⁷ Taču lietuviešu sezonas strādnieku Latvijā asimilēšanās problēma Lietuvas diplomātiem bija drīzāk ikdienas mestais izaicinājums – aktuāla, taču ne tik vitāli svarīga problēma kā tradicionāli izveidojušās lietuviešu kopienas Latvijā asimilācija, kuru sekmēja: lietuviešu diasporas sociālās problēmas, lietuviešu skolu trūkums, neliels inteligences skaits un pašas kopienas nepietiekama organizētība vienotai savu interešu aizstāvēbai.

Lietuvas sūtniecība Latvijā kā svarīgāko vietējās lietuviešu kopienas problēmu nosauca tās locekļu etniskās identitātes aizstāvēbu – tās bija galvenās Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpes. Tāpēc modri tika reaģēts uz katru zīmi par lietuviešu kopienas asimilēšanos vai sociālajām izmaiņām, kuras, sūtniecības acīm raugoties, skāra vai grasījās skart etnisko identitāti.

1927. gadā par Lietuvas konsulu Daugavpilī strādāt sākušais Povils Gaučis (*Povilas Gaučys*) no Lietuvas sūtņa Latvijā Kaža Bizauska uzzināja, ka sūtnis viņa darbu diplomātiskajā dienestā vērtēs pēc tā, kā viņš “sevi apliecinās lietuviskajā darbā” – kā viņam veiksies rūpēties par lietuviešu kopienas lietām. Tāda pati bija arī Broņus Dailides, kurš nomainīja K. Bizausku sūtņa postenī, nostāja.⁸ Tas bija raksturīgs skatījums uz lietuviešu diplomāta misiju un uzdevumiem starpkaru Latvijā, kur viena no darbības prioritātēm bija vietējo lietuviešu kopienas problēmu risināšana un centieni nosargāt tās locekļu tautisko identitāti. Par lietuviešu diasporas Latvijā tautiskās identitātes aizsardzību

rūpējās, ne tikai atbalstot lietuviešu biedrības vai lietuviešu skolu izveidi,⁹ bet arī konsolidējot lietuviešu kopienu.

Latvijā dzīvojošo lietuviešu neorganizētība, precīzāk – tas, ka nebija likumīgas oficiālas savas mazākumtautības pārstāvniecības, kura būtu pilnvarota runāt visu Latvijā dzīvojošu lietuviešu vārdā un aizstāvēt viņu intereses, bija nopietns šķērslis, aizstāvot mazākumtautības kopienas tiesības, – to atzina gan Latvijas lietuviešu darbinieki, gan Lietuvas sūtniecība Rīgā (sūtniecība ne pilnībā pamatoti uzskatīja, ka vācu, ebreju, krievu un poļu minoritātēm ir organizācija, kura pārstāv konkrētās minoritātes intereses). No 20. gadu sākuma Rīgas lietuviešu darbinieki ne reizi vien mēģināja nodibināt centru, kas apvienotu visus Latvijas lietuviešus, taču pūles bija nesekmīgas – par šķērslī kļuva gan nesamierināmas pasaules uzskatu atšķirības, gan kopienas darboņu personiskās ambīcijas. 1927. gadā Latvijas lietuviešu kopienas vienošanas iniciatīvu uzņēmās Lietuvas sūtniecība Rīgā, šim nolūkam nežēlojot ne laiku, ne pūles. Lietuviešu nedēļas laikraksts “Rygos balsas”, kuru tajā laikā izdeva Rīgā (domājams, pēc Lietuvas diplomātu iniciatīvas), vēlreiz ierunājās par vitālu nepieciešamību “izveidot vienu tautisku organizāciju visā Latvijā, kura apvienotu visas biedrības un visas lietuviešu kolonijas”.¹⁰

Lietuvas sūtniecība, cenšoties Latvijā dzīvojošos lietuviešus pārvērst par konsolidētu tautisku kopienu, nolēma izmantot lietuviešu kopienas darbinieku politiskās ambīcijas. Uzsvērsim, ka starpkaru Latvijā vienu otru lietuvieti varēja sastapt gandrīz visu tālaika politisko partiju sarakstos – no pašiem radikālākajiem kreisajiem līdz pašiem radikālākajiem labējiem. Tajā pašā laikā lietuviešu diasporas Latvijā darbinieki, kuriem bija politiskas ambīcijas, kopienas vārdā pretendēja uz Latvijas Saeimas mandātu cerībā, ka, kļuvuši par parlamentāriešiem, iegūs daudz vairāk iespēju kalpot savas tautas kopienas interesēm. Taču neuzticēšanās saviem spēkiem lietuviešu darboņus mudināja at-

rast vēlēšanu kampaņas partneri, bet lietuviešu konfesionālā identitāte determinēja tā izvēli – par to mēdza kļūt ar Latvijas Katoļu baznīcu saistītā Katoļu partija. Šī politiskā partnerība praksē ietekmēja to, ka 1922. un 1925. gada Saeimas vēlēšanās Latvijas lietuvieši pēc būtības spēlēja tikai Katoļu partijas elektorāta lomu.

Tuvojoties 1928. gada Latvijas Saeimas vēlēšanām, Lietuvas diplomāti izvirzīja mērķi panākt, ka Latvijas lietuvieši, iedami uz vēlēšanām ar patstāvīgu kandidātu sarakstu, izcīna Saeimas deputāta mandātu. Tādā veidā vēlējās sasniegt vairākus mērķus vienlaikus – vispirms cerēts, ka pārstāvi parlamentā ieguvuši Latvijas lietuviešu kopiena jūtami nostiprinās savas sabiedriskās pozīcijas un, pateicoties lobistiskajai Saeimas deputāta darbībai, vieglāk risinās savas kopienas problēmas birokrātijas labirintos, bet Lietuvas vara iegūs iespēju ar parlamentāriešu lietuviešu starpniecību no Latvijas Saeimas tribīnes runāt par jautājumiem, kuri tai svarīgi. Turklāt uz pašu vēlēšanu kampaņu Lietuvas diplomāti lūkojās arī kā uz instrumentu, kurš varētu īpaši kalpot lietuviešu diasporas Latvijā konsolidēšanai – jau tika minēts, ka Lietuvas sūtnis nežēloja pūles, lai apvienotu Latvijā dzīvojošos lietuviešus vienā organizācijā. Lietuvas diplomāti kopienas apvienošanas darbu nolēma sākt ar Rīgā dzīvojošiem lietuviešiem. Mēģinājumi Rīgas lietuviešus apvienot vienā organizācijā bija arī agrāk, taču nesekmīgi, un Lietuvas konsuls Rīgā minēja šādu neveiksmju iemeslu: “Lietuvieši Rīgā ir vai nu pavisam tautiski neapzinīgi, vai saskaldījušies nesamierināmās grupās, kurām ir stingri aizspriedumi vienai pret otru atbilstoši politiskajiem uzskatiem.” 1927. gadā nācās saskarties ar tām pašām problēmām. Katrā ziņā tā gada rudenī, pateicoties Lietuvas konsula Rīgā pūlēm, izdevās spert pirmo soli, vienojot Latvijas lietuviešus, – vienā Latvijas lietuviešu skolotāju biedrībā apvienot nelielu Latvijā strādājošu lietuviešu skolotāju kopienu, kura jau bija paguvusi sadalīties divās konkurējošās biedrībās.¹¹

Bija cerība, ka skolotāju apvienošanās vienā organizācijā kalpos par paraugu arī citu radniecīgu lietuviešu organizāciju (piemēram, jauniešu) savstarpējai apvienošanai, taču toreiz cerības nepildījās. 1928. gada 3.–5. februārī Rīgā notikušajā Lietuvas konsulu Latvijā apspriedē tika izvirzīts stratēģiskais mērķis – konsolidēt Latvijas lietuviešus vienā organizācijā, kas pārstāvētu visu lietuviešu diasporu. Tajā pašā laikā tika nolemts veikt pasākumus, lai apvienotu saskaldījušās lietuviešu organizācijas, kurām nav nekādas ietekmes, ierosināt lietuviešu lauksaimnieku un amatnieku ekonomisko biedrību dibināšanos un censties, lai tās dibinātu sakarus ar līdzīgām organizācijām Lietuvā.¹²

1928. gadā, tuvojoties Latvijas Saeimas vēlēšanām, Lietuvas diplomātiem beidzot izdevās lietuviešu organizācijas sapulcināt pie viena galda, lai kopīgi spriestu par parlamenta vēlēšanām. Taču tā bija tikai puse no visa darba, jo vēl vajadzēja lietuviešu kopienas darbiniekus mudināt uz politisko emancipāciju – pārliecināt nepalikt tikai par Kristīgo zemnieku un katoļu partijas elektorātu, bet vēlēšanās izvirzīt patstāvīgu lietuviešu sarakstu. Vienlaikus lietuviešu darbiniekus nodarbināja dilemma: no vienas puses, bija vilšanās par sadarbību ar Katoļu partiju, kas neko nedod, no otras puses, mocīja šaubas par saviem spēkiem vēlēšanās.¹³ Tikai pēc ilgām lietuviešu kopienas darbinieku diskusijām un neveiksmīgām sarunām ar Katoļu partiju (kad tā noraidīja lietuviešu piedāvāto sadarbības shēmu, kura veiksmīgu vēlēšanu gadījumā garantētu lietuviešu kandidātam mandātu)¹⁴ – 1928. gada 12. jūlijā lietuvisko Rīgas organizāciju apspriedes laikā tika pieņemts lēmums Latvijas Saeimas vēlēšanās piedalīties ar savu atsevišķu sarakstu.¹⁵ Šajā “vēlēšanu emancipācijas” gadījumā, domājams, izšķirošu lomu spēlēja stingra Lietuvas sūtniecības pozīcija. Tā neatlaidīgi mudināja kopienas darbiniekus paļauties uz saviem spēkiem un vēlēšanās piedalīties patstāvīgi.¹⁶

Stimulēdama lietuviešu “vēlēšanu emancipāciju”, Lietuvas sūtniecība ne tikai, kā pati domāja, radīja visus priekšnoteikumus, lai Latvijas lietuviešiem izdotos izcīnīt Saeimas deputāta mandātu, bet arī pašu vēlēšanu kampaņu gribēja izmantot kā savdabīgu instrumentu, vienojot Latvijā dzīvojošos lietuviešus. Sprototams, tajā laikā otrais mērķis tikai papildināja pirmo, taču Lietuvas sūtniecībai, kura alka konsolidēt lietuviešu diasporu, tas bija ne mazāk svarīgi.

Nolēmuši patstāvīgi izcīnīt Latvijas Saeimas deputāta mandātu, Latvijas lietuvieši reģistrēja “Kopīgo lietuviešu un katoļu sarakstu”. Nosaukums liecina, ka tika apelēts pie vēlētāja lietuvieša – katoļa. Katoliskās identitātes uzsvēršana elektorātam uzskatīta par ļoti svarīgu – šim nolūkam kandidātu sarakstā pat gribēja iekļaut lietuviešu garīdzniecības pārstāvi, taču Rīgas arhibīskaps garīdzniekiem aizliedza piedalīties vēlēšanās. Tiesa, Rīgas arhibīskaps apstiprināja lietuviešu vēlēšanu sarakstu, tāpēc par katolisku tas tika saukts ne bez pamata.¹⁷ Lietuviešu vēlēšanu saraksta, kura priekšgalā bija laikraksta “Rygos balsas” redaktors Augustins Vronevskis (*Augustinas Vronevskis*), kandidāti apliecināja centienus iesaistīt visu lietuviešu organizāciju, kas darbojās Latvijā, ietekmīgākos pārstāvjus.¹⁸ Lietuviešu politiskā emancipācija – atteikšanās no Katoļu partijas aizbildnības – jūtami sakaitināja šīs partijas darboņus. Laikraksts “Māras Vēstnesis” lietuviešus pat nosauca par katoļu vienības grāvējiem. Lietuviskais “Rygos balsas” uz to atcirta, ka lietuvieši vienkārši izmanto savas pilsoņu tiesības un neviens nevar prasīt, lai viņi akli balsotu,¹⁹ bet kopiena tika mudināta cīnīties arī par savām tautiskajām tiesībām Baznīcā, uzsverot: “Katoļticība mūs vieno, tautība šķir.”²⁰

Lietuvas sūtniecība Rīgā kļuva par neoficiālu lietuviešu vēlēšanu kampaņas štābu, bet lietuviešu diplomāti nežēloja laiku, mēģinādami vēlēšanu priekšvakarā tuvināt dažādām politiskajām kustībām simpatizējošu lietuviešu grupas, kurām bija grūti

vienoties savā starpā. Lietuvas konsuls Rīgā Vītauts Ģilis (*Vytautas Gylys*) spēlēja savdabīgu vēlēšanu kampaņas koordinatora lomu. Gandrīz atklāta lietuviešu diplomātu piedalīšanās vēlēšanu kampaņā lika satraukties pat Lietuvas Ārlietu ministrijai (ĀM). Tā sāka bažīties, ka tas var tikt vērtēts kā iejaukšanās Latvijas iekšpolitikajā dzīvē, tāpēc Lietuvas sūtniecība saņēma norādījumu, ka vēlēšanu kampaņā “vajadzētu izvairīties formāli piedalīties, tikai vadīt to no malas”.²¹

Konkrētas politiskas programmas “Kopīgajam lietuviešu un katoļu sarakstam” nebija. Lietuviešu kandidāti vienkārši solīja aizstāvēt tautiskās kopienas intereses un mēģināja skart sava elektorāta, kuram “dārga dzimtā valoda un ticība”, tautiskās jūtas.²² Vēlēšanu aģitācijas laikā tika apelēts pie lietuviešu nacionālajām jūtām, uzsverot valodisko un konfesijālo kopību – lietuviskās identitātes komponentus, kuri lietuviešu diasporu vienoja un atšķīra to no citām.²³

Lietuvas sūtniecība un Latvijas lietuviešu darbinieki vislielākās cerības lika uz Zemgales reģionu, kur dzīvoja visvairāk lietuviešu, tāpēc tur arī reģistrēja lietuviešu vēlēšanu sarakstu. Turklāt tika nolemts šajā vēlēšanu apgabalā balsojošo lietuviešu skaitu palielināt ar citur pastāvīgi dzīvojošu lietuviešu balsīm – Latvijas vēlēšanu likumi atļāva vēlētajam balsot tur, kur viņam ērtāk.²⁴ Tāpēc Saeimas vēlēšanu dienā bija nodomāts sarīkot lietuviešu vēlētajū masveida “ekskursijas” uz Jelgavu no Rīgas un Liepājas, lai lietuvieši balsotu tieši šajā vēlēšanu apgabalā. No Rīgas uz Jelgavu plānoja sarīkot ekskursiju 1000 lietuviešiem. Turklāt bija plānots, ka no Liepājas ieradīsies ap 100, bet no Daugavpils ap 200 lietuviešu.²⁵

Lietuvas varas iestādes būtībā finansēja visu lietuviešu vēlēšanu kampaņu – piešķīra arī 6000 latu, lai apmaksātu “ekskursantu” braucienus uz Jelgavu.²⁶ Kopienas sapulcināšana parlamenta vēlēšanu kampaņai prasīja daudz Lietuvas diplomātu pūļu – kā apgalvo Lietuvas konsuls Rīgā, tikai ar lielām pūlēm

izdevās nosargāt diasporas vienotību vēlēšanu kampaņas laikā, bet šī vienība bija trausla. Neskatoties uz visām pūlēm, Saeimas mandāts netika iegūts. Pēc neveiksmīgajām vēlēšanām lietuviešu organizācijas, vainodamas cita citu, itin asi saķīldojās, un Lietuvas diplomātiem pat likās, “ka nākotnē lietuvieši Rīgā jau nevarēs strādāt kopā”.²⁷

Neskatoties uz negatīvo iznākumu, 1928. gada vēlēšanu kampaņas pieredze nebija veltīga. Lietuvas diplomātiem vēlēšanu kampaņa palīdzēja izveidot objektīvāku priekšstatu par pašu Latvijas lietuviešu kopieni – “atrast” arī lietuviešus, kuri dzīvo ārpus Rīgas. Gūtā pieredze lika Lietuvas diplomātiem aizdomāties, vai nevajadzētu mainīt taktiku – pārcelt kopienas konsolidēšanas centru no Rīgas uz Latvijas provinci. Līdz šim īpaša uzmanība tika pievērsta lietuviešu kopienai Rīgā, cerot to pārvērst par kopienas konsolidēšanas kodolu.²⁸

1929. gada sākumā Lietuvas konsuls Rīgā, atskatīdamies uz neveiksmīgo vēlēšanu kampaņu un savām neauglīgajām pūlēm 1928. gadā ar Rīgas lietuviešu palīdzību konsolidēt Latvijas lietuviešu kopieni, pārskatā rakstīja: “Nākas izdarīt skumju secinājumu, ka līdz šim iztērētie līdzekļi – laiks, nerunājot jau par darbu, rīdzinieku atbalstīšanai un organizēšanai deva salīdzinoši maz labuma. Tāpēc nākotnē vajadzētu vairāk uzmanības pievērst laukiem. Pirmām kārtām – uzņemt lietuviešu ģimnijā lauksaimnieku bērnus, izaudzināt jaunus skolotāju un inteliģentu kadrus, kuri būtu ar mieru strādāt Latvijas provincē. Rīgas jaunieši, ieguvuši izglītību, cenšas braukt uz Lietuvu vai atrast sev darbu tepat pilsētā. Lauku intereses tiem nerūp.” Tā dzima Lietuvas diplomātu piedāvājums pēc būtības mainīt Lietuvas ĀM darbības programmu saistībā ar Latvijā dzīvojošajiem lietuviešiem, apgalvojot, ka “tautiskās apziņas modināšana Lietuvas pierobežā mūsu nākotnei būs daudz lietderīgāka nekā hroniska rīdzinieku atbalstīšana”.²⁹ Lietuvas diplomāti patiešām pievērsās Latvijas provincē dzīvojošiem lietuviešiem.

Kā jau minēts, pēc neveiksmes vēlēšanu kampaņā trauklā lietuviešu kopienas vienība izjuka, taču lietuviešu diplomāti nepadevās. 1929. gada pavasarī par lietuviešu kopienas Latvijā pulcināšanu personīgi sāka rūpēties Lietuvas sūtnis Prans Dailide, mēģinot lietuviešu organizācijas vienot ap vecāko pašpalīdzības organizāciju – Rīgas lietuviešu palīdzības biedrību, kura darbojās Rīgā, taču nekas no tā neiznāca. Neko nedeva arī Lietuvas sūtņa iecere Jelgavā vai kaut kur citur provincē dibināt biedrību “Zemgalē”, kura savu darbību attīstītu visā Latvijā un tādā veidā beidzot visas lietuviešu organizācijas pamudinātu pievienoties jaunajai lielajai biedrībai.³⁰

Mēģinot samierināt lietuviešu kolonijas pretējās puses, kuras nekādi nevarēja rast kopīgu valodu, Lietuvas diplomātiem nācās balansēt it kā starp nokaitētiem poliem. 1929. gada rudenī uz Rīgu strādāt par ziņu aģentūras “Elta” korespondentu atsūtīto Vincu Kemēži (*Vincas Kemėžys*) Lietuvas ĀM pavēlošā tonī brīdināja: “Lietuviešu kolonijas attiecības ir samērā samudžinātas un bieži vien rupjas, tāpēc, lai neapgrūtinātu savu darbu un neiesaistītos vietējo grupu cīņās, Jums jāuzvedas ļoti uzmanīgi un nav jājaucas vietējo lietuviešu strīdos un cīņās. Iejaukšanās šajās cīņās no vienas vai otras puses Jūs padarītu nepopulāru pretējā pusē un kaitētu Jūsu darbam.”³¹

Kaut gan visas Latvijas lietuviešu biedrības pēc būtības atbalstīja ideju dibināt orgānu, kurš vienotu lietuviešu diasporu, taču nekādi nevarēja vienoties par formu un funkcijām: vienas piedāvāja dibināt visu pastāvošo organizāciju savienību ar valdi, padomi, revīzijas komisiju un juridiskās personas tiesībām (turpmāk to sauksim par Latvijas lietuviešu apvienību), citām likās, ka pietiktu izveidot pastāvošo organizāciju centru (turpmāk to sauksim par Organizāciju centru), kurš tiktu sasaukts tikai tad, ja rastos nepieciešamība risināt konkrētus visiem lietuviešiem kopīgus jautājumus, un kuram nebūtu tiesību runāt visas lietuviešu kopienas vārdā un oficiāli rūpēties par visiem

lietuviešu kopienai aktuāliem jautājumiem.³² Pēc Lietuvas diplomātu, kuri aktīvi piedalījās lietuviešu organizāciju apspriedēs un bieži tās vadīja, domām, aiz šiem strīdiem slēpās jautājums, kas iegūs noteicošo ietekmi lietuviešu kopienas pārstāvniecībā. Biedrības, kuras iestājās par Organizāciju centra dibināšanu (galvenokārt tās, kurās izteikti dominēja katoļu garīdznieku ietekme), bažījās, ka, nodibinot visas lietuviešu biedrības vienojošu orgānu, tās vienkārši pazudīs Latvijas lietuviešu apvienībā, zaudēdamas savu ietekmi.³³

Lietuvas sūtniecība tiecās nodibināt Latvijas lietuviešu apvienību – orgānu, kurš būtu pilnvarots runāt visu Latvijas lietuviešu vārdā un kura lēmumi būtu obligāti visām lietuviešu biedrībām.³⁴ Šo ideju atbalstījušām lietuviešu organizācijām Lietuvas sūtniecība pat paklusām apsoliya atbalstu, taču baumas par to drīz vien sasniedza citas organizācijas, tādējādi izraisīdamas to neapmierinātību. Tā, kārodami pēc iespējas ātrāk sapulcināt Latvijā dzīvojošos lietuviešus vienā organizācijā, Lietuvas diplomāti neviļus paši nesaskaņu ugunī ielēja eļļu.

Lietuvas diplomātu mēģinājums izmantot Rīgas lietuviešu kopienu par visas diasporas vienojošu kodolu iestrēga, un tad viņi pievērsa skatu Latvijas provincei. 1930. gada vasarā, meklēdami izeju no organizatoriskā strupceļa, lietuviešu diplomāti pievērsās Austrumlatvijai un nolēma lietuviešu diasporas konsolidēšanas centru no Rīgas vismaz uz laiku pārcelt uz Daugavpili. Pēc Lietuvas konsula Daugavpilī Aleksandra Poliškaiša (*Aleksandras Polišaitis*) iniciatīvas 1930. gada 19. jūlijā Daugavpilī notika Austrumlatvijā esošo lietuviešu kopienu un tur pastāvošo lietuvisko sabiedrisko organizāciju pārstāvju kongress.³⁵ Kongresa aizkulišu “arhitekti” bija lietuviešu diplomāti, taču oficiālais iniciators bija Daugavpils lietuviešu biedrība, bet priekšgalā – baznīckungs Stanislovs Kurļandskis (*Stanislovas Kurliandskis*). Lietuviešu diplomāti cerēja, ka, garīdzniekam kļūstot par diasporas vienošanas kustības līderi, iespējamie

Organizāciju centra dibinātāju klerikāļu pārmetumi par dibināmās Latvijas lietuviešu apvienības “kreiso novirzienu” kļuvis par tukšiem vārdiem. Pats mācītājs S. Kurļandskis no savas puses nežēloja kritiku Rīgas lietuviešu katoļu darbiniekiem, kuri uzskatīja, ka katoliskās ievirzes organizācijām nepiestāv sadarboties ar kreisās orientācijas lietuviešu biedrībām.³⁶ Jāuzsver, ka šis garīdznieks savos uzskatos bija tuvs Lietuvā pie varas esošajai politiskajai tautininku kustībai. Daugavpils kongresā vienbalsīgi tika nolemts visu Austrumlatvijas lietuviešu biedrību (kongresā piedalījās Daugavpils lietuviešu biedrības un biedrību “Šviesa”, “Vytis”, “Rūta” nodaļu pārstāvji) vietā nodibināt vienu kopīgu Latvijas lietuviešu savienību, kas apvienotu visu lietuviešu diasporu Latvijā.³⁷

Tādējādi kongress Daugavpilī mēģināja Rīgas lietuviešu darboņus nostādīt notikuša kopienas apvienošanas fakta priekšā – tika uzskatīts, ka, nonākušas Latvijas lietuviešu apvienības dibināšanas fakta priekšā, tajā iekļausies pat šai idejai oponentojošas Rīgas lietuviešu biedrības. Taču notika pretēji – biedrības, kas atbalstīja Organizāciju centra ideju un nepiekrita iecerei, spēra atbildes soli un 1930. gada 17. septembrī Rīgā pierēģistrēja jaunu biedrību – Lietuviešu organizāciju centru, kurš apvienoja Latvijas lietuviešu vecāku biedrību, Latvijas lietuviešu katoļu jauniešu biedrību “Šviesa”, lietuviešu sieviešu “Šv. Zitos” biedrību un Latvijas lietuviešu teātra biedrību.³⁸ Organizāciju centra dibināšanas iniciatoru mēģinājums apsteigt Daugavpils iniciatīvu un lietuviešu organizācijas par katru cenu sapulcināt Lietuviešu organizāciju centrā iestrēga – neizdevās piesaistīt Lietuviešu skolotāju savienību, lietuviešu studentu biedrību “Viltis”, Liepājas lietuviešu biedrību “Rūta”.³⁹

Tā 1930. gada rudenī Latvijā izveidojās divi visus šajā valstī dzīvojošos lietuviešus gatavi apvienot centri – Latvijas lietuviešu apvienība un Latvijas lietuviešu organizāciju centrs.⁴⁰ Lietuvas sūtniecība pilnībā atbalstīja Latvijas lietuviešu apvienību, kuras

statūti tika reģistrēti 1930. gada 19. novembrī. Grūti pateikt, vai Lietuvas sūtniecība būtu atbalstījusi Latvijas lietuviešu organizāciju centra pretenzijas stāties lietuviešu kopienas priekšgalā, pat ja tās nostāja kopienas konsolidēšanas jautājumā būtu sakritusi ar sūtniecības pozīciju. Lietuvas sūtniecība negribēja, ka kopienas konsolidēšanu uzņemtos izteikti katoļticīgi angažēta biedrība un tās darbinieks – bija bažas, ka tas no apvienošanās atbaidīs liberālākas un kreisajam novirzienam simpatisējošas biedrības un tā tiks darīts gals visas diasporas konsolidēšanai.

Domājams, bija bažas arī par to, ka katoliski angažēta biedrība kādu dienu var salīgt mieru ar Katoļu partiju un tādējādi tās politiskajā klēpī atgriezt lietuviešu kopienu. Turklāt tajā laikā Lietuvas varas iestāžu nesaskaņu ar Katoļu baznīcu atskan no Lietuvas pārcēlās arī Latvijas lietuviešu kopienas telpā, tāpēc tautininki negribēja, lai Lietuvas klerikāļi radītu savu sabiedroto bastionu aiz robežas – Latvijas lietuviešu kopienā. Lietuvas sūtniecībai, kura tiecās pēc kopienas konsolidēšanas un politiskās emancipācijas, kā arī dominējošās ietekmes kopienas iekšējā dzīvē, tādi notikumu scenāriji nebija pieņemami. Tajā pašā laikā Lietuvas Kristīgo demokrātu partija jau demonstrēja atbalstu Organizāciju centra dibinātājiem, savā partijas dienas laikrakstā “Rytas” [Rīts] Latvijas lietuviešu apvienības dibinātājus nodēvēdama par kreisajiem, liberāļiem, kuri dzīvo “sociālistiskā garā”. Šis laikraksts saviem lasītājiem apgalvoja, ka Latvijas kopienā notiek cīņa starp “katoļiem – tautininkiem” un “liberāļiem – sociālistiem”.⁴¹ Tāds laikraksta “Rytas” nosauktais ideoloģiskais pretstatījums bija no pirksta izzīsts, jo tā drīzāk bija cīņa starp “katoļiem” un “tautininkiem”, kaut gan arī šāds salīdzinājums ar alūziju uz Lietuvas iekšpolitisko dzīvi būtu pārāk kategorisks.

1930. gada rudenī Latvijas lietuviešu organizāciju centrs un Latvijas lietuviešu apvienība, kurām bija vienādas ambīcijas apvienot un pārstāvēt visu lietuviešu kopienu, kā prazdamas tiecās

piesaistīt savā pusē diasporas vairākumu. Tās ķērās pie kongresu organizēšanas, mēģinot tos pārvērst par instrumentiem, lai piesaistītu savas lietuviskās organizācijas. 1930. gada 28. novembrī Rīgā notika Latvijas lietuviešu apvienības dibināšanas sapulce, kurā piedalījās lietuviešu studentu biedrība “Viltis”, sporta biedrība “Vytis”, Rīgas lietuviešu palīdzības biedrība, jauniešu biedrība “Rūta”. Sapulcē tika ievēlēta pagaidu valde, kurai tika uzdots janvārī Rīgā sasaukt Pirmo Latvijas lietuviešu kongresu. Nākamajā dienā pēc šīs sapulces laikraksts “Rygos balsas” rakstīja: “Latvijas lietuvieši, liekas, vēl nekad nebija tik ļoti attālinājušies cits no cita, tik saskaldījušies kā šajā momentā.”⁴² Pēc šīs sapulces Rīgā izplatījās baumas, ka Latvijas lietuviešu apvienība sāksot pat izdot jaunu lietuvisku laikrakstu. Tas vēl vairāk uzbudināja saskaldījušos kopienus, bet “Rygos balsas” redakcija, novērtējusi to kā mēģinājumu ieigrūst postā tās laikrakstu, pastīdzās izteikt stingru protestu.⁴³ Jauns lietuviešu laikraksts Rīgā patiešām drīz vien parādījās – Latvijas lietuviešu apvienība sāka izdot “Latvijos lietuvīs” [Latvijas Lietuvietis] – pirmais numurs iznāca 19. decembrī. Šis laikraksts nebūtu radies, ja “Rygos balsas” redakcijā nebūtu noticis “klusss apvērsums” – redaktora A. Vronevska atkāpšanās no amata, pēc kuras laikraksts no Latvijas lietuviešu apvienības atbalstītāja kļuva par tās oponenta – Latvijas lietuviešu organizāciju centra – ruporu.

Savukārt Organizāciju centra pagaidu valde 1930. gada 21. decembrī Rīgā, lietuviešu ģimnāzijas telpās, sarīkoja Latvijas lietuviešu organizāciju kongresu.⁴⁴ Šī kongresa organizatori cerēja, ka piedalīsies vairums lietuvisko organizāciju, taču Organizāciju centram neizdevās apvienot vairākumu lietuviešu biedrību. Jāatzīmē, ka paši Organizāciju centra darbinieki ar tik lielu optimismu (kura netrūka agrāk) par savas apvienības nākotni jau vairs neizcēlās. Pēdējie jau bija paguvuši pārliecināties, ka Lietuvas varas iestādes atbalsta un atbalstīs nevis viņus, bet Latvijas lietuviešu apvienību, bet tas nozīmē, ka arī finan-

siālo palīdzību saņems tikai tā. Kongresā pat izskanēja desperātisks mudinājums, neskatoties uz cieņu pret Lietuvas valdību, stingri iestāties pret Lietuvas varas iejaukšanos vietējās kopienas iekšējā dzīvē – “pretoties tam, ka tās pilnvarotie ņemas diriģēt lietuviešu iekšējo dzīvi Latvijā”.⁴⁵ Šā vai tā, līdz tam stingrā Organizāciju centra darbinieku pozīcija, cenšoties kļūt par orgānu, kurš pārstāvētu diasporu, kongresā jūtami sašķobījās.⁴⁶ Apziņa, ka, zaudējot Lietuvas varas iestāžu atbalstu, tās darbošanās iespējas kļūs visai miglainas, Organizāciju centra darbiniekus atskurbināja un rosināja meklēt kompromisu. Kļuva skaidrs, ka Organizāciju centra dienas jau skaitītas. Lietuvas sūtnis 1931. gada 1. janvārī, apsteidzot notikumus, Lietuvas ĀM pasteidzās paziņot, ka, tuvojoties vēlēšanām Latvijas parlamentā, lietuviešu kopienas konsolidēšanu “nācās īpaši stingri pavirzīt uz priekšu” un lietuviešus izdevās “sadzīt visus vienā organizācijā” – Latvijas lietuviešu apvienībā. Viņš optimistiski paziņoja: kaut vēl “grāvēji nerimst”, taču uz vēlēšanām lietuviešus “izdosies izvest apvienojušos un puslīdz organizētus”.⁴⁷ Patiesībā apvienošanās notika vēlāk, bet Organizāciju centra pretošanās jau patiešām bija salauzta.

1931. gada 18.–19. janvārī notikušajā Latvijas lietuviešu apvienības sarīkotajā Pirmajā Latvijas lietuviešu kongresā piedalījās 56 delegāti no Rīgas un provinces. Tie pārstāvēja par Latvijas lietuviešu apvienības dibinātājiem kļuvušās organizācijas. Kongresā ieradās arī Organizāciju centra delegācija, kura apmaiņā pret iestāšanos Latvijas lietuviešu apvienībā mēģināja izcīnīt organizatorisko autonomiju apvienības ietvaros un mēģināja savās rokās sakoncentrēt lietuviskās preses monopolu. Šīs prasības tika noraidītas, un Lietuviešu organizāciju centrs Latvijā visbeidzot piekrita, ka tam piederīgās biedrības iestātos Latvijas lietuviešu apvienībā vispārīgā, statūtos paredzētā kārtībā, bet Organizāciju centrs pārtrauktu savu darbību. Saistībā ar presi tika panākts kompromiss – nolemts “Rygos balsas” un

“Latvijos lietuvīs” vietā izdot jaunu laikrakstu. Kongresā tika ievēlēta apvienības vadība: par priekšsēdētāju kļuva prelāts Daniels Jasinskis (*Danielius Jasinskis*).⁴⁸ Būtībā diasporas konsolidēšanās vienā visus lietuviešus vienojošā un visu kopienu pārstāvošā Latvijas lietuviešu savienībā notika. Jāpiebilst, ka kongresā tika panākta tikai principiāla vienošanās par apvienošanos, bet sarunas par “tehniskiem” apvienošanās momentiem turpinājās tālāk – slīpējot statūtus, saskaņojot pozīcijas par jauna nedēļas laikraksta izdošanu u.tml.⁴⁹ Jaunā Latvijas lietuviešu laikraksta “Lietuvių balsas” [Lietuviešu Balss] pirmajā numurā, kurš iznāca 1931. gada 27. februārī, publicēti Latvijas lietuviešu apvienības un Organizāciju centra priekšsēdētāju paziņojumi par notikušo galīgo apvienošanos.

Aizsteidzoties priekšā, jāpiebilst, ka nesaskaņas starp Latvijas lietuviešu apvienības un Organizāciju centra darbiniekiem, kā arī starp viņu pārstāvētajām organizācijām neizzuda, taču šā vai tā lietuviskā diaspora ieguva vienotu pārstāvniecības orgānu, bet Lietuvas sūtniecība galu galā sasniedza mērķi, uz kuru gāja jau sen, – apvienoja Latvijas lietuviešu kopienu, un tā vienotā frontē varēja stāties vēlēšanu cīņā par mandātiem.

1931. gada rudenī notika vēlēšanas pēdējā starpkaru perioda Latvijas Saeimā. Tāpat kā iepriekšējās vēlēšanās, lietuvieši mēģināja laimi Zemgales vēlēšanu apgabalā, kur, pēc viņu domām, būtu visvairāk iespēju izcīnīt Saeimas deputāta mandātu. Tikai šoreiz lietuvieši apvienoja spēkus ar baltkrieviem un vēlēšanu apgabalā reģistrēja “Lietuviešu katoļu un baltkrievu kandidātu sarakstu”. Pēc lietuviešu un baltkrievu vienošanās Saeimā iekļuvušais lietuvietis uzņemtus pienākumu aizstāvēt baltkrievu tiesības.⁵⁰

1931. gada oktobrī notikušajās parlamenta vēlēšanās tika atkārtota jau izmēģinātā taktika – par lietuviešu vēlēšanu sarakstu atdoto balsu skaitu mēģināts palielināt ar “ekskursantu” palīdzību. Tiesa gan, šoreiz Lietuvas diplomāti jau neticēja, ka lietu-

viēšu, kuriem jāizmanto šāda vēlēšanu taktika, izredzes lielas, taču tajā pašā laikā domāja, ka pieliktās pūles un izdevumi jūtami atmaksājas, jo vēlēšanu kampaņa pašai kopienai “dod ļoti daudz tautiskai apziņai”.⁵¹ Atkārtojās arī vēlēšanu fināls – izcīnīt Saeimas deputāta mandātu neizdevās, kaut par lietuviešu sarakstu atdoto balsu skaits bija pieaudzis – Zemgales vēlēšanu apgabalā balsoja ap 1300 “ekskursantu”.⁵² Pēc Lietuvas diplomātu apgalvojuma, vēlēšanu “ekskursijā” no Liepājas uz Jelgavu piedalījās 300 personas.⁵³

Pēc neveiksmes vēlēšanās, kuras kļuva par pēdējām vēlēšanām Latvijas Saeimā starpkaru periodā (1934. gadā, izveidojoties autoritārajam K. Ulmaņa režīmam, parlamentārisma attīstība Latvijā pārtrūka), Lietuvas sūtnis mierināja sevi ar to, ka lietuviešu vēlēšanu kampaņa ļoti labi kalpoja tautiskās pašapziņas stiprināšanai un lietuviešu diasporas konsolidēšanai – par to esot liecinājusi balsošanas statistika: 1928. gada vēlēšanās lietuvieši ieguva 2200 balsis, bet 1931. gada vēlēšanās par lietuviešu sarakstu balsojušo skaits izauga līdz 3200.⁵⁴ Viņam piekrita cits Lietuvas diplomāts Jozs Jovarausks (*Jouzas Jovarauskas*), kurš konstatēja: “Kaut netika uzvarēts, daudz līdzekļu izdots šai lietai, bet no audzināšanas, tautiskās apziņas viedokļa tam, ka mūsējie piedalījās vēlēšanās Saeimā ar savu sarakstu, ir liela nozīme.”⁵⁵

1932. gada sākumā Lietuvas diplomātu skatījumā lietuviešu sabiedriskā dzīve Rīgā bija pamirusi: katras biedrības darbības aprobežojās ar viena vakara (“arī tad ar deficītu”) un pāris sapulču gadā sarīkošanu. Diplomātiem likās, ka 11 lietuviešu biedrību Rīgā bija vienkārši par daudz. Tika apgalvots, ka aktīvi no tām darbojas tikai viena – Sieviešu komiteja pie Lietuviešu skolotāju biedrības, kas ik gadus vasarā Rīgas jūrmalā sarīko nabadzīgiem lietuviešu bērniem nometni (1931. gadā tādā nometnē atpūtās 100 bērnu). Konstatēts: ja citas biedrības izrādītu kaut pusi tādas aktivitātes, ar kādu izceļas Sieviešu komiteja,

lietuviešu sabiedriskā kustība sasniegtu “lielus rezultātus”. Tiesa gan, tajā pašā laikā skats nākotnē bija optimistisks, cerot, ka “pēc kāda laika vietējās lietuviešu sabiedrības dzīve jūtami uzlabosies, jo tagad jau tāda uzlabošanās pamanāma, un kultūras darbs dos labākus rezultātus”.⁵⁶

It kā apliecinot šos diplomātu vārdus, 1932. gada februārī notikušajā Otrajā Latvijas lietuviešu kongresā kā pilntiesīgi kongresa locekļi jau piedalījās Organizāciju centram piederīgas biedrības – vienošanās lietā tika pielikts punkts. Lietuvas sūtniecības atbalstītajai Latvijas lietuviešu apvienībai izdevās apvienot būtībā visu lietuviešu diasporu.

Taču Latvijas lietuviešu apvienības darbība nebija tik raita – organizācijas vidū starp kopienas darbiniekiem netrūka strīdu – domājot par to, 1934. gadā Latvijā par sūtni kļuvašais Vītauts Vileišis rakstīja: “personīgās nesaskaņas, politisko uzskatu atšķirības, daļas katoļu garīgā politika”. Tāpēc viņam pēc ierašanās Rīgā nācās uzņemties kopienas samierinātāja misiju. Droši vien vēlēdamies izvairīties no savstarpējo nesaskaņu padziļināšanas, V. Vileišis 1936. gada februārī notikušajā lietuviešu biedrību pārstāvju apspriedē pat piedāvāja atteikties rīkot kārtējo Latvijas lietuviešu kongresu, bet ievēlēt jaunu Latvijas lietuviešu apvienības Centra valdi, ko veidotu plašāku sabiedrības slāņu pārstāvji. Apspriede šo nodomu atbalstīja. Par apvienības valdes priekšsēdētāju kļuva prelāts D. Jasinskis, par līdzpriekšsēdētājiem – A. Vronevskis un A. Buivīds (*A. Buivydas*).⁵⁷

1936. gadā Latvijā darbojās 17 lietuviešu organizācijas (četras no tām bija dibinātas vēl pirms Pirmā pasaules kara) – pēc lietuviešu diplomātu domām, to bija acīmredzami par daudz. Konstatēts, ka dažu biedrību darbība aprobežojas tikai ar vienas pilnsapulces un viena vakara sarīkošanu gada laikā.⁵⁸ Tāpēc sūtniecība diasporas darbiniekiem piedāvāja biedrības palielināt, apvienojot radniecīgas biedrības. Šo domu atbalstīja arī jaunā apvienības valde, kura turpināja kursu uz kopienas kon-

solidāciju, mudinādama radniecīgas organizācijas apvienoties. Būtu jāuzsver, ka viens no svarīgiem stimuliem, kāpēc Latvijas lietuviešu apvienība 1936. gadā aktīvi atbalstīja Lietuviešu nama iegādāšanās/būvniecības ideju, arī bija saistīta ar kopienas konsolidēšanu. Tiesa gan, šī ideja bija veca, to diktēja reāla vajadzība. 1932. gadā nodibinātā jauniešu biedrība “Laisvē” [Brīvība] 1935. gadā pie savas biedrības izveidoja “Lietuviešu nama komiteju” un izsludināja ziedojumu vākšanu. 1936. gadā šo iniciatīvu pārņēma Latvijas lietuviešu apvienība, pasludinādama, ka tādu namu var iegādāties tikai ar kopīgām visas lietuviešu kopienas pūlēm un tas ir tās tiešais uzdevums – tā pie Latvijas lietuviešu apvienības tika nodibināta “Lietuviešu nama komiteja”.

1936. gadā Lietuvas sūtnis V. Vileišis apgalvoja, ka ar pūlēm, pateicoties Latvijas lietuviešu apvienībai, sasniedzot lietuviešu diasporas vienību, nākamajam uzdevumam būtu jābūt atsevišķu radniecīgu organizāciju apvienošanai – “nenormāla lieta, ka, piem., Rīgā ir piecas jauniešu organizācijas”, jo tāda sašķelšanās “vājina sabiedrību un tās organizācijas”. Pēc sūtņa domām, lietuviešu organizāciju konsolidēšanai traucēja tas, ka dažas no tām materiālo atbalstu no Lietuvas saņēma tiešā ceļā, tāpēc tās arī “neuzskatīja par vajadzīgu klausīties padomus”. Lai savaldītu “nepaklausīgās” organizācijas, V. Vileišis Lietuvas ĀM ieteica visus pabalstus lietuviešu organizācijām, kuras darbojas Latvijā, turpmāk piešķirt nevis tieši, bet tikai caur Latvijas lietuviešu apvienību. Domājams, ka tikai tā būs iespējams “šīs organizācijas ietekmēt un piespiest labāk sakārtoties, samazinot to skaitu”.⁵⁹

Nav zināms, vai paguva iedarboties Lietuvas sūtņa piedāvātais variants, taču 1936. gada beigās dažas Latvijas lietuviešu organizācijas: lietuviešu jauniešu biedrība “Rūta”, lietuviešu sporta biedrība “Vytis” pārtrauca savu patstāvīgo darbību, un to biedri iekļāvās Latvijas lietuviešu apvienības rindās. Spert šādu soli gatavojās arī Rīgas lietuviešu ģimnāzijas abiturientu biedrība.⁶⁰

Pēc Lietuvas sūtņa Latvijā Jurģa Savicka domām, 1938. gada rudenī Latvijas lietuvieši jau bija “samērā labi organizējušies”, jo Latvijas lietuviešu apvienībai izdevās apvienot atsevišķi darbojušās biedrības Rīgā. Tādējādi, viņa vārdiem runājot, vairs nebija “agrāk Rīgā manītās mūsu atsevišķo biedrību sacensības, tik kaitīgas pašām biedrībām un Lietuvas vārdam”. Tikai jauniešu biedrībai “Laisvē” vēl “neesot zudusi vēlēšanās izcelties citu starpā”. Šīs biedrības dumpīgo izturēšanos diplomāts skaidroja ar “jauneklīgā elementa” vēlēšanos “darboties un izrādīties pasaulei”. Pēc J. Savicka domām, šīs biedrības biedrus vajadzēja vienkārši “radināt pie kopīga darba”, bet, ja tie gribētu darboties atsevišķi no Latvijas lietuviešu apvienības, viņiem vajadzētu zaudēt atbalstu. Pēc sūtņa ziņām, “Laisvē” saņēma atbalstu no tautininku organizācijām, kuras darbojās Kauņā, tāpēc viņš, pievērsdam uzmanību, ka dotais atbalsts “labu mērķi nesasniedz”, mudināja uz atbalsta piešķiršanu paraudzīties kritiskāk.⁶¹ Tā J. Savickis, tāpat kā viņa priekštecis V. Vileišis, kopienas apvienošanai piedāvāja izmantot finansiālā atbalsta sviru.

Lietuvas diplomāti ne reizi vien Lietuvas ĀM sūdzējās par Latvijas lietuviešu apvienības darbību – gribēja, lai tā būtu daudz aktīvāka. 1938. gada rudenī J. Savickis apgalvoja, ka kopumā lietuviešu kopienai raksturīgs “sastingums un cerību zudums”. Kopiena esot liela, taču tai trūkst aktīvu un iniciatīvas bagātu darbinieku. Tāpēc sūtnis ļoti priecājās, ka Lietuvas ĀM atbalstīja teātra režisora Konstantina Glinska (*Konstantinas Glinskis*) vizīti pie Latvijas lietuviešiem, uzsverot, ka pat īsa viņa vizīte atstāja “ļoti dziļu iespaidu uz vietējiem darbiniekiem un uz vietējo jaunatni”. J. Savickis sprieda, ka, ņemot vērā K. Glinska kā teātra režisora pieredzi, šī persona, bez šaubām, derētu kopienas vienotāja lomai, bet kopienas organizēšana varētu notikt, viņam attīstot lietuviešu pašdarbnieku teātri, tāpēc piedāvāja režisoru uz Latviju atsūtīt ilgākam laikam. Pēc sūtņa J. Savicka domām, ja Lietuvas ĀM līdzās tādām organizatoram

kā K. Glinskis vēl atrastu cilvēku, kurš varētu profesionāli rediģēt nedēļas laikrakstu “Lietuvių balsas”, lietuviešu kopiena Latvijā “kultūrāli būtu pilnībā nodrošināta”.⁶² Nepagāja ne mēnesis, kad J. Savickis vēlreiz mudināja meklēt cilvēku, kurš varētu uzņemties Rīgā iznākošā “Lietuvių balsas” rediģēšanu, jo piemērota cilvēka kopienā nav. Mudinādams risināt redaktora jautājumu, viņš ieteica uz Rīgu norīkot “Eltas” vai “Lietuvos aidas” korespondentu, kurš gan Lietuvas sabiedrību informētu par kaimiņvalsti, gan vienlaikus varētu parūpēties par “Lietuvių balsas” rediģēšanu.⁶³ Šie sūtņa ieteikumi liecina par pastāvīgām diplomātu pūlēm darboties, lai vienotu lietuviešu kopienu un šim nolūkam meklētu visdažādākās formas.

1940. gada 21. janvārī Rīgā bija jānotiek Latvijas lietuviešu apvienības kongresam, kura laikā bija jāievēlē jaunā apvienības vadība. Agrākā apvienības priekšsēdētāja prelāta D. Jasinska nāve un tuvojošās jauna priekšsēdētāja un valdes vēlēšanas organizācijas iekšienē radīja konkurenci un nesaskaņas. Tikai Lietuvas diplomātu iejaukšanās kongresa priekšvakarā novērsa šo nesaskaņu padziļināšanos un nodrošināja korektas apvienības vadības vēlēšanas. Par jauno priekšsēdētāju kļuva A. Vronevskis – ilggadējais kopienas darbinieks un savos uzskatos Lietuvā pie varas esošajiem tautinīkiem tuvs cilvēks.⁶⁴

SECINĀJUMI

Lietuvas sūtniecība Latvijā kā svarīgāko vietējās lietuviešu kopienas problēmu redzēja tās locekļu etniskās identitātes aizsardzību – tā bija arī viena no galvenajām Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpēm. Šīs rūpes izpaudās, ne tikai atbalstot lietuviešu biedrības vai dibinot lietuviešu skolas, bet arī cenšoties Latvijā dzīvojošos lietuviešus pārvērst par saliedētu nacionālu kopienu – diasporas konsolidēšana tika uzskatīta par būtisku priekšnoteikumu etniskās identitātes saglabāšanai. Nevar

noliegt pašas lietuviešu kopienas centienus apvienoties vienā organizācijā, kas pārstāvētu visu lietuviešu diasporu, taču to izdevās panākt tikai tad, kad par to sāka tieši rūpēties Lietuvas sūtniecība. Lai konsolidētu kopienu, tā izmantoja visus līdzekļus – pat lietuviešu centienus izcīnīt Latvijas Saeimas deputāta mandātu pārvērta par kopienu mobilizējošu kampaņu. Tikai jūtot stingru Lietuvas sūtniecības aizmuguri un tās mudināti, lietuviešu kopienas darbinieki uzdrošinājās spert politiskās emancipācijas soli un atbrīvoties no Katoļu partijas aizbildnības. Lietuvas sūtniecībai Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē bija savdabīga katalizatora loma – pastiprinādama un paātrinādama procesus, kuri varēja palīdzēt nodrošināt lietuviešu etniskās identitātes aizsardzību, Lietuvas sūtniecība darbojās kā kolonijas vienotības un ilgtspējības garants.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ “Nacionalizējošā nacionālisma” un “ārējās vēsturiskās dzimtenes” nacionālisma jēdzienus ieteica Rodžers Brubeikers, kurš pētīja pēcpadomju nacionālismu Austrumeiropā. Pēc viņa domām, “nacionalizējošā nacionālisma” tips ir izteikts starpkaru un pēcpadomju Austrumeiropā. Plašāk par to sk.: Rodžers Brubeiker (2000). *Mify i zabluzhdeniia v izuchenii natsionalizma. Ab Imperio*, 1–2.
- ² Aldona Gaigalaitė (1996). Latvijos lietuvī organizācijās ir jų šelpimas 1919–1940 metais. *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*. Vilnius, 98.–113. lpp.
- ³ Ēriks Jēkabsons (2003). *Lietuvieši Latvijā*. Rīga: Elpa, 55 lpp.
- ⁴ Turpat.
- ⁵ A. L. Po Latvija (Tenai, kur lietuviai šneka). *Rygos balsas*, 17.11.1928., 2. lpp.
- ⁶ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (Lietuvas Centrālais Valsts arhīvs, turpmāk – LCVA), 383–7–799, 172. lp.
- ⁷ Turpat.
- ⁸ Povilas Gaučys (1992). *Tarp dviejų pasaulių*. Vilnius: Mintis, 118.–120. lpp.
- ⁹ Plašāk par Lietuvas valsts atbalstu Latvijas lietuviešu organizācijām sk.: Gaigalaitė. Latvijos lietuvī organizācijās ir jų šelpimas 1919–1940 metais, 98.–113. lpp.
- ¹⁰ I. Š. Opiausīų Latvijos lietuvīų reikalų. *Rygos balsas*, 10.09.1927.
- ¹¹ LCVA, 383–7–799, 156.–157. lp.

- ¹² Turpat, 182. lp.
- ¹³ A. J. Latvijas Seimas ir lietuviai. *Rygos balsas*, 23.06.1928.
- ¹⁴ Lietuvas konsula Rīgā 06.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 67.-74. lp.; Ī Latvijos lietuvius! *Rygos balsas*, 07.07.1928.; St. Lauksodietis. Mes ir latviai katalikai. *Rygos balsas*, 14.07.1928.
- ¹⁵ Lietuvas konsula Rīgā 06.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 67.-74. lp., 44.-46. lp.; Ī Latvijos lietuvius! *Rygos balsas*, 07.07.1928.; St. Lauksodietis. Mes ir latviai katalikai. *Rygos balsas*, 14.07.1928.; Lietuvas konsula Rīgā 13.07.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 44. lp.
- ¹⁶ Turpat, 44.-46. lp.
- ¹⁷ Rinkimū Ī Seimā reikalū. *Rygos balsas*, 11.08.1928.
- ¹⁸ Lietuviai ir katalikai! *Rygos balsas*, 25.08.1928., 1. lpp.
- ¹⁹ A. Lauksodietis. Kovoje už savo teises. *Rygos balsas*, 02.02.1929.
- ²⁰ S. Sužiedēlis. Lietuviai, latviai ir lenkai. *Rygos balsas*, 23.02.1926.
- ²¹ LCVA, 383-7-798, 43. lp.
- ²² Turpat.
- ²³ Ko mums trūksta ir ko mes sīkiam? *Rygos balsas*, 08.09.1928.
- ²⁴ Latvijos lietuvīū organizacijoms, veikējams ir visuomenei! *Rygos balsas*, 18.08.1928.
- ²⁵ LCVA, 383-7-798, 38. lp.
- ²⁶ Turpat, 35. lp.
- ²⁷ LCVA, 383-7-881, 27.-29. lp.
- ²⁸ Turpat, 28.-31. lp.
- ²⁹ Turpat.
- ³⁰ LCVA, 383-7-1051, 16. lp.
- ³¹ LCVA, 383-7-872, 4. lp.
- ³² LCVA, 383-7-1051, 16.-17. lp.
- ³³ Turpat.
- ³⁴ LCVA, 383-7-1038, 19. lp.
- ³⁵ LCVA, 383-7-1046, 4. lp.
- ³⁶ Pikulis. Rytū Latvijos lietuvīū suvažiavimas Daugpilyje. *Lietuvos aidas*, 24.07.1930.
- ³⁷ Lietuvīū draugijū atstovū ir visuomenēs darbuotojū suvažiavimas. *Rygos balsas*, 26.07.1930.
- ³⁸ Latvijos lietuvīū vienybēs reikalū. *Rygos balsas*, 27.09.1930.
- ³⁹ Latvijos lietuvīū vienybēs reikalū. *Rygos balsas*, 09.10.1930.
- ⁴⁰ Latvijos lietuviai kuria du centru. Nejaugi visos pastangos suburti lietuvius vienon organizacijon nueis vējais? *Rygos balsas*, 15.11.1930.
- ⁴¹ S.A. Latvijos lietuvīū centras. *Rytas*, 23.10.1930.
- ⁴² Kol. Narys. Apie vienybēs cementā arba vienybē galima tik vienijamū daiktū. *Rygos balsas*, 29.11.1930.
- ⁴³ Redakcija. Gandai ar baidymas? *Rygos balsas*, 13.12.1930.
- ⁴⁴ V. G. Kongreso belaukiant. *Rygos balsas*, 13.12.1930.
- ⁴⁵ Mūsū uždaviniai. *Rygos balsas*, 03.01.1931.

- ⁴⁶ Du Vėju. Latvijos lietuvių organizacijų kongresas. *Rygos balsas*, 03.01.1931.
- ⁴⁷ *LCVA*, 383–7–1038, 34. lp.
- ⁴⁸ Latvijos lietuvių susitarimo pagrindai. *Latvijos lietuvis*, 23.01.1931.; Latvijos lietuviai – vieninga šeima. Kaip praėjo Latvijos lietuvių sąjungos suvažiavimas. *Latvijos lietuvis*, 23.01.1931.; *LCVA*, 383–7–1277, 10.–11. lp.
- ⁴⁹ Pasitarimas Seimo rinkimų klausimu. *Lietuvių balsas*, 26.06.1931.
- ⁵⁰ *LCVA*, 383–7–1110, 16. lp.
- ⁵¹ Studentas. Rinkimams pasibaigus. *Lietuvių balsas*, 30.10.1931.
- ⁵² *LCVA*, 383–7–1888, 451. lp.
- ⁵³ *LCVA*, 383–7–1110, 11.–12. lp.
- ⁵⁴ *LCVA*, 383–7–1888, 452. lp.
- ⁵⁵ *LCVA*, 383–7–1277, 11. lp.
- ⁵⁶ *LCVA*, 383–7–1336, 27.–29. lp.
- ⁵⁷ Turpat, 26. lp.
- ⁵⁸ Turpat, 30.–31. lp.
- ⁵⁹ Na-ras. Latvijos lietuviai jungia savo jėgas vienybėn. *Lietuvos aidas*, 06.12.1936.
- ⁶⁰ *LCVA*, 383–7–1336, 55.–57. lp.
- ⁶¹ Turpat, 57.–58. lp.
- ⁶² *LCVA*, 383–7–2031, 3. lp.
- ⁶³ *LCVA*, 383–7–1888, 550.–551. lp.

LITHUANIAN LEGATION IN LATVIA AND LITHUANIAN COMMUNITY IN LATVIA, 1926s–1940s

Dangiras Mačiulis

Dr. hist., researcher at the Department of the 20th Century History, Institute of the History of Lithuania.

Research interests: history of Lithuania in the 20th century, history of Lithuanian culture in the 20th century, collective memory.

Lithuanian government's attention concerning the Lithuanian community living abroad noticeably increased, when after the coup of 17 December 1926 the authoritarian regime of Antanas Smetona was entrenched. In the interwar period of the 20th century, around 25 thousands of Lithuanians were living in Latvia. The Lithuanian Legation in Latvia saw as the main task protection of the Lithuanian community members' ethnic identity. The aim of the article is to clarify the role of the Lithuanian Legation in the life

of the Lithuanian community. The author's attention is most focused on the 1930s and early 1940s, when the Lithuanian government started to take care of the Lithuanian community in emigration.

Keywords: relations between Latvia and Lithuania, Lithuanian minority in Latvia.

Summary

The article focuses on the relationship between the Lithuanian Legation in the interwar period, 1926s–1940s, in Latvia and the local Lithuanian community. The aim of the article is to clear up the role of the Lithuanian Legation in the 20th century interwar period in the life of the Lithuanian community in Latvia.

The Lithuanian government took care of the Lithuanian community from the beginning of the independence. Lithuanian government's attention concerning the Lithuanian community living abroad noticeably increased, when after the coup of 17 December 1926 the authoritarian regime of Antanas Smetona was entrenched. This political regime adhered to the nationalism ideology and declared commitment for "the historical motherland", paying attention to conditions in which the ethnolinguistic citizens live. The Lithuanian diplomatic service devoted more attention to the Lithuanian community abroad.

The first Republic of Latvia population census in the 1920s showed that in Latvia there lived 25 538 Lithuanians. It is thought that during the whole interwar period in the 20th century around 25 thousands of Lithuanians were living in Latvia. In interwar Latvia the three biggest sites of concentration of Lithuanians were in Riga, Liepāja, and in the Zemgale (Semigallia) region, at the Lithuania frontiers, where the localisation of Lithuanians was not so definitely marked as that of their countryman living in the abovementioned big cities of Latvia. Historically in Latvia a considerable number of Lithuanians lived in Zemgale villages, while emigrants flew to Riga and Liepāja. Situation adjustments in the abovementioned sites of large concentration of Lithuanians were different, and specific regional problems in various Latvia's cities and regions necessarily affected also the Lithuanian community who lived here.

The Lithuanian Legation in Latvia saw protection of the Lithuanian community members' ethnic identity as the main task. There was

sensitive response to any sign of assimilation of the Lithuanian community, or social changes (as perceived by the Lithuanian Legation) which affected the ethnic identity of the Lithuanian community in Latvia. Lithuanian ethnic identity protection was a matter of priority care by the Lithuanian Legation in Latvia. This care was not only directed for support of the Lithuanian society or establishing a Lithuanian school, but also aimed at the consolidation of the Lithuanian community.

The Lithuanian Legation noticed that Lithuanians living in Latvia did not have an official national minority agency that would be authorized to address all Lithuanians living in Latvia and protect their interests. The Lithuanian Legation in Riga considered diaspora consolidation as the main prerequisite for ethnic identity protection.

The Lithuanian Legation in Riga made every effort for consolidation of the Lithuanian community – in 1928 and 1931, the Lithuanian diplomats even strove to win Latvian parliament member mandates making a community consolidation campaign. Sensing of the firm support of the Lithuanian Legation encouraged Lithuanian community members to political emancipation from the patronage of the political Latvian Catholics party.

Having a view at the Lithuanian press in Latvia in the 1920s–1930s one may see that the support of the Lithuanian Legation was felt by Lithuanians of Latvia, the Legation performed the catalyst role for the Lithuanian community living in Latvia, strengthening and hastening process that could help in the protection of Lithuanian ethnic identity.